

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА

DIRECTIONS OF GOVERNMENTAL SUPPORT'S INCREASING OF CATTLE-BREEDING

Олександр ШЛАПАК,
Інститут економіки та прогнозування НАН України, Київ

Oleksandr SHLAPAK,
Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian NAS, Kyiv

Форми підтримки виробників продукції м'ясного скотарства в Україні потребують удосконалення з урахуванням досвіду лідерів світового ринку, адже, на думку експертів Організації економічної співпраці та розвитку, підтримка сільського господарства в Україні реалізується у формах, які суттєво знижують ефективність ринкових регуляторних механізмів [1]. Крім того, внутрішня макроекономічна нестабільність та світова криза зменшили обсяг ресурсів, які можуть бути витрачені на державну підтримку галузі, і ця тенденція була підсилена необхідністю виконання зобов'язань щодо зменшення захисту внутрішнього ринку та прямої державної підтримки виробників після приєднання країни до СОТ. Проблеми вдосконалення напрямів державної підтримки м'ясного скотарства досліджувалися в роботах М.В.Зубця, І.В.Гусєва [2], І.В.Кобути, Н.В.Сеперович [3] та інших вітчизняних вчених. Особливість нашого підходу полягає у використанні позитивних сторін досвіду країн – лідерів світового виробництва та торгівлі продукції м'ясного скотарства та країн, що реалізують програми нарощування виробництва й виходять на світові ринки.

Мета статті полягає в обґрунтуванні напрямів підвищення ефективності державної підтримки м'ясного скотарства.

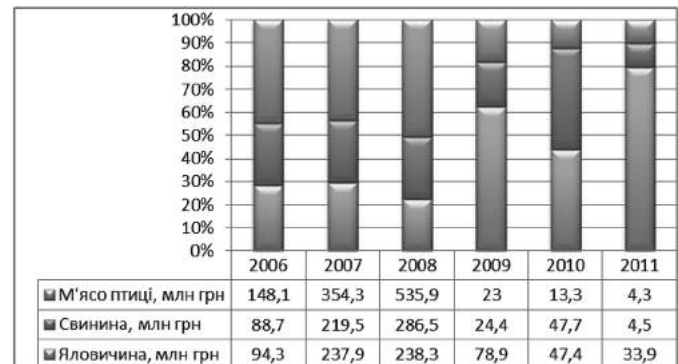
Для досягнення цієї мети були поставлені такі основні завдання – обґрунтувати пріоритетність заходів підтримки м'ясного скотарства в рамках програм підтримки виробництва м'яса в Україні; проаналізувати масштаби, та форми підтримки м'ясного скотарства в Україні; проаналізувати форми підтримки м'ясного скотарства у країнах, що є лідерами світових ринків, з акцентом на досвід країн, що активно нарощують виробництво яловичини та телятини і збільшують їх експорт на світових ринках.

При визначенні пріоритетних напрямів використання бюджетних коштів для розвитку м'ясного скотарства необхідно враховувати фінансові обмеження коштів державного бюджету для підтримки сільського господарства, а також конкуренцію для виділення обмежених ресурсів бюджету для інших галузей сільського господарства і національних програм, окремих пріоритетних напрямів економічного розвитку.

Зокрема, Державним бюджетом на 2012 рік було передбачено виділення на цілі АПК 8,2 млрд. грн., частка яких була використана для здійснення обмежених бюджетних дотацій на розвиток виробництва м'яса. При цьому, як випливає з показників, наведених на **рис. 1**, у 2008 році виробники м'яса птиці отримали бюджетних дотацій більше, ніж виробники свинини і яловичини разом. Такий розподіл коштів на підтримку м'ясного скотарства не відповідає об'єктивним умовам ведення бізнесу в галузях, адже з огляду на біологічні особливості тварин, на відміну від скоростиглих галузей свинарства і птахівництва, виробничий цикл від народження телят до досягнення ними високих вагових кондицій становить

майже три роки. Це зумовлює необхідність підтримки виробництва протягом трирічного виробничого циклу при створенні нових ферм до отримання першої партії продукції. Крім того, витрати кормів при виробництві 1 кг м'яса ВРХ значно вищі, ніж при виробництві свинини та м'яса птиці (6-7 кг порівняно з 2,3 кг при виробництві свинини і 1,8 кг при виробництві бройлерів). Починаючи з 2009 року, бюджетні дотації виробникам птиці скоротилися з 535,9 млн. грн. до 23 млн. грн., а в структурі підтримки тваринництва переважала підтримка ВРХ. У 2010 відбулося подальше скорочення дотацій на птицю, а дотації на яловичину та свинину були виділені майже в рівних обсягах. У наступному 2011 році в структурі державної підтримки виробництва м'яса у сільськогосподарських підприємств переважали бюджетні дотації за велику рогату худобу. Наведені співвідношення ще раз підтверджують вплив суб'єктивних причин при розподілі обмежених коштів бюджету.

Рис. 1. Структура державної підтримки виробництва м'яса сільськогосподарськими підприємствами за рахунок бюджетних дотацій

Джерело: Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2008 та 2011 роки: стат. бюлетень. – К.: Держкомстат України

Проаналізовано форми та масштаби державної підтримки виробництва м'яса ВРХ, обґрунтовано пріоритетність м'ясного скотарства у програмах державної підтримки виробництва м'яса на сучасному етапі розвитку тваринництва в Україні.

Визначено напрями підвищення ефективності державної підтримки м'ясного скотарства в Україні на основі аналізу досвіду світових лідерів у виробництві та торгівлі продукцією м'ясного скотарства.

The forms and scales of cattle meat production's governmental support are analyzed and it is grounded the priority of cattle-breeding in the programs of governmental support of the meat producing at the present stage of livestock raising's development in Ukraine.

It is determined the directions of effectiveness' improving of governmental support of cattle-breeding in Ukraine based on the analysis of world-leading companies producing and selling production of cattle-breeding.

Обмеженість коштів на видатки державного бюджету щодо фінансування потреб АПК зумовлює необхідність скорочення програм підтримки й концентрації обмежених ресурсів на фінансуванні пріоритетних програм. Окрім цього, доцільно віддавати перевагу програмам, для виконання яких можна залучити кошти бізнесу на засадах публічно-приватного партнерства. З метою сприяння розвитку молочного та м'ясного скотарства доцільно збільшити виплати на підтримку саме цих галузей тваринництва, оскільки птахівництво вже отримало і використало стартовий потенціал розвитку і перетворилося в потужну галузь, що забезпечує внутрішній ринок і виробляє продукцію

на експорт, тоді як свилярство, м'ясне і молочне скотарство перебувають у критичному стані. Серед останніх галузей державні кошти на підтримку тваринництва повинні розподілятися на користь вирощування ВРХ, яке потребує більшої тривалості виробничого циклу.

Для оцінки форм та механізмів підтримки галузі скотарства в Україні та розробки рекомендацій щодо напрямів їх удосконалення доцільно враховувати міжнародний досвід підтримки цієї галузі. Відзначимо, що форми та механізми підтримки м'ясного скотарства в окремих країнах світу залежать від типів виробничих систем, які використовуються у скотарстві, соціальних чинників, природних, зокрема: кліматичних умов, особливостей формування ресурсної бази, особливостей державної політики розвитку м'ясного скотарства, соціальної, торговельної політики, рівня економічного розвитку країн, кон'юнктури світових ринків тощо. Ці та інші чинники зумовлюють розмаїття форм підтримки і специфічність механізмів їх реалізації в окремих країнах світу. Аналіз форм підтримки м'ясного скотарства в різних країнах було проведено за трьома групами країн: розвинутими країнами, лідерами світового ринку з продукції цієї галузі та країнами СНД. Результати аналізу відображено на **рис. 2**.

Аналіз форм і механізмів державної підтримки країн, що розвивають м'ясне скотарство, показав, що політика державної підтримки у країнах –лідерах світового ринку значно різниться: від повної відмови від прямої підтримки в Аргентині та Новій Зеландії, поступової трансформації механізмів прямої підтримки в механізми соціального захисту в ЄС та США, до становлення цілеспрямованої прямої підтримки скотарства, особливо в країнах, які відроджують або створюють цю галузь (Росія, Білорусь, Казахстан, Індія). Різними є також суб'єкти державної підтримки. Так, якщо в Бразилії та Індії державна допомога надається переважно дрібним фермерам, то в Мексиці, Російській Федерації, Білорусі, Казахстані стимулюється створення великих ферм.

В Україні на державному рівні надається підтримка як великим підприємствам сектору скотарства, так і особистим селянським господарствам, які утримують худобу, тоді як на обласному рівні підтримка часто фокусується або на великих виробниках, або на господарствах населення.

Особисті селянські господарства утримують близько 70% загального поголів'я ВРХ, причому згідно з прогнозами ця частка залишатиметься значною протягом наступних кількох років [8]. Водночас підтримка виробництва молока та м'яса в таких господарствах передбачає підвищення рівня соціального захисту населення сільських територій порівняно з розвитком скотарства. В останньому випадку стимулювання зростання виробництва в господарствах населення не сприяє запровадженню нових технологій, створенню племінної бази та підвищенню конкурентоспроможності продукції скотарства.

Основними формами підтримки особистих селянських господарств, які утримують велику рогату худобу, є: а) спеціальні бюджетні дотації фізичним особам за утримання та збереження молодняка великої рогатої худоби; б) часткове відшкодування витрат на закупівлю установок індивідуального доїння.

Форми та механізми підтримки великих виробників, на відміну від форм підтримки виробництва в особистих селянських господарствах, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності продукції сектору шляхом нарощування капітальних активів, придбання новітнього обладнання, впровадження нових технологій та використання високопродуктивних порід худоби. Нижче наведені основні форми підтримки:

- часткове відшкодування вартості закуплених племінних телиць, нетелей та корів молочного, м'ясного і комбінованого напрямку продуктивності;
- часткове відшкодування відсоткової ставки за кредитами, залученими на будівництво й реконструкцію тваринницьких ферм і комплексів, придбання технологічного обладнання та механізмів, закупівлю худоби;
- часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів;
- часткове відшкодування вартості придбаного обладнання та механізмів вітчизняного виробництва для скотарства;
- створення сучасної державної системи селекції у скотарстві.

На сьогодні в державній політиці підтримки сектору скотарства України немає чітко визначеного вектору розвитку галузі. Так, більша частина коштів спрямовується на підтримку особистих селянських господарств,

тоді як саме підтримка великотварних виробників дозволить зробити продукцію конкурентною, запровадити інноваційні технології, збільшити експорт продукції скотарства та забезпечити потреби внутрішнього ринку. На нашу думку, підтримка особистих селянських господарств, яка в основному забезпечує гарантований рівень доходів сільському населенню, не є ефективною, а соціальний захист можна здійснювати через інші механізми.

Слід зазначити, що заходи для підтримки створення й технологічної модернізації м'ясних та відгодівельних ферм і підприємств первинної переробки худоби в Україні вже визначені на рівні законодавства. Чинним законодавством України передбачено, що сільськогосподарським товаровиробникам може відшкодуватися в обсязі до 50% вартість будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів із кількістю ВРХ не менше 500 голів [9]. Важливою є пропозиція щодо зменшення ставок ввізного мита на племінну худобу, зокрема м'ясних порід, а також 100-відсоткове відшкодування за рахунок держбюджету ставок за кредитами в галузі в розмірі подвійної облікової ставки Нацбанку. При цьому доцільно за довгостроковими кредитами на цілі розвитку галузі тваринництва, технічного переоснащення сільськогосподарського виробництва, впровадження

Рис. 2. **Форми підтримки м'ясного скотарства у країнах світу за групами країн**

Розвинуті країни	Країни - лідери світового ринку	Країни СНД
• субсидування кредитування (Франція, Польща); • субсидії на ресурси та інвестиції (Канада); • надзвичайна допомога (ЄС, Канада); • підтримка скотарства у несприятливих районах (ЄС, США); • підтримка експорту (ЄС); • єдині виплати (ЄС); • виплати на добробут тварин, системи якості (ЄС); • підтримка органічного виробництва (США); • підтримка агросстрахування (Канада).	• субсидування кредитування (Бразилія); • субсидії на ресурси та інвестиції (Індія); • надзвичайна допомога (Канада, Аргентина, Нова Зеландія); • підтримка скотарства у несприятливих районах (Бразилія); • підтримка експорту (Індія, Мексика); • виплати на системи якості (Аргентина); • підтримка органічного виробництва (Бразилія); • підтримка агросстрахування (Бразилія); • підтримка цін (Бразилія); • підтримка створення груп фермерів (Аргентина).	• дотації за тону реалізованої продукції; • субсидування кредитування; • субсидії на ресурси та інвестиції; • виплати на одиницю худоби; • податкові пільги; • надзвичайна допомога; • підтримка цін (Білорусь).

Джерело: складено автором на основі [4; 5; 6; 7]

нових ресурсозберігаючих технологій розмір часткової компенсації процентної ставки встановлювати вищим, ніж за короткостроковими кредитами на поточні потреби.

Заходи щодо зміцнення кормової бази, як правило, включають субсидії на придбання техніки та обладнання для заготівлі кормів і субсидії у формі компенсації частини витрат на покращення пасовищ. Розвиток м'ясного скотарства має базуватися на впровадженні ресурсозберігаючих технологій використання дешевих кормів із природних пасовищ. Оскільки вартість кормової одиниці з пасовища в 1,5-2 рази менше, ніж при використанні заготовлених кормів, подовження періоду перебування тварин на пасовищі шляхом створення сезонних пасовищ дозволяє здешевити виробництво м'яса. Висока економічна ефективність м'ясного скотарства в багатьох країнах забезпечується саме за рахунок використання природних пасовищ, хоча в Україні, звичайно, з огляду на природні умови цей період буде менш тривалим, ніж у провідних виробників та експортерів м'яса ВРХ – Мексики, Аргентини, Бразилії, Індії.

За напрямом підтримки «субсидії на вирощування тварин» в Україні також створено нормативну базу. На відміну від багатьох інших програм, ці заходи фінансуються з державного бюджету.

При аналізі заходів підтримки, передбачених у програмах розвитку м'ясного скотарства Російської Федерації, Казахстану та Білорусі, привертає увагу великий перелік субсидій, які надаються на різні цілі, оскільки ці країни застосовують комплексний підхід у субсидуванні розвитку галузі. Як довів досвід субсидування сільського господарства в Україні, такий підхід в умовах жорстких обмежень державного бюджету несе ризики неповного фінансування частини бюджетних програм або взагалі відсутності коштів на окремі програми та збільшення витрат на адміністрування процедур виділення коштів. Ці чинники знижують ефект від застосування комплексу заходів, передбачених на підтримку м'ясного скотарства. Тому таку підтримку доцільно сконцентрувати на ключових напрямках, а саме: субсидії на приріст поголів'я м'ясної худоби, на закупівлю племінної худоби спеціалізованих і найбільш перспективних інтенсивних м'ясних порід, на утримання маточного поголів'я в товарних господарствах за системою «корова-теля» та на промислове схрещування частини маток у молочних стадах із биками м'ясних порід для отримання високопродуктивних телят на відгодівлю. Вибір цих заходів пояснюється необхідністю надання державної допомоги на найбільш витратні заходи при створенні тваринницького м'ясного комплексу – формування м'ясного поголів'я худоби (на відміну від молочних комплексів, де значну частку становлять інвестиції в обладнання).

ВИСНОВКИ

1. На сьогодні в державній політиці підтримки сектору скотарства України немає чітко визначеного вектору розвитку галузі. Так, більша частина коштів спрямовується на підтримку особистих селянських господарств, тоді як саме спрямування коштів на розвиток великотварних виробництв дозволить зробити продукцію конкурентоспроможною, запровадити інноваційні технології, збільшити експорт продукції скотарства та забезпечити потреби внутрішнього ринку. Підтримка особистих селянських господарств, яка насамперед забезпечує гарантований рівень доходів сільського населення, не є ефективною, а соціальний захист можна здійснювати через інші механізми.

2. У структурі витрат бюджету на підтримку тваринництва доцільно збільшити частку виплат на розвиток молочного та м'ясного скотарства, оскільки птахівництво вже отримало й використало стартовий потенціал розвитку і перетворилося в потужну галузь, яка забезпечує внутрішній ринок і виробляє продукцію на експорт, тоді як свинарство, м'ясне й молочне скотарство знаходяться в критичному стані. Серед останніх галузей державні кошти на підтримку тваринництва повинні розподілятися на користь вирощування ВРХ на молоко та м'ясо з огляду на вищу ресурсоемність продукції та більшу тривалість виробничого циклу в цих галузях.

3. Обмеженість видатків державного бюджету зумовлює необхідність скорочення програм підтримки та концентрації обмежених ресурсів на фінансуванні пріоритетних програм. Доцільно надавати перевагу про-

грамам, які створюють умови для залучення коштів бізнесу на засадах публічно-приватного партнерства.

4. Державну підтримку проектів м'ясного скотарства на засадах публічно-приватного партнерства доцільно сконцентрувати на ключових напрямках, а саме: наданні субсидій на приріст поголів'я м'ясної худоби, на закупівлю племінної худоби спеціалізованих і найбільш перспективних інтенсивних м'ясних порід, на утримання маточного поголів'я в товарних господарствах за системою «корова-теля» та на промислове схрещування частини маток у молочних стадах з биками м'ясних порід для отримання високопродуктивних телят на відгодівлю.

CONCLUSIONS

1. At the present time the state policy supporting Ukrainian livestock sector has no clearly defined trends of the industry's development. Thus, most of money goes to support private households, while just financing of the big enterprises will allow to make production competitive, to implement innovative technologies, to increase exports of cattle production and to meet needs of the domestic market. Supporting of private farms, that primarily provides guaranteed level of rural population's income is not effective, and social security can be made through other mechanisms.

2. The structure of budget expenditures to support livestock should increase the share of payments for the development of dairy and beef cattle, as poultry has already received and used the starter potential for development and became a powerful industry that provides the domestic market and manufactures products for export, whilst pig breeding, meat and dairy breeding are in critical condition. Among the last fields the public funds to support livestock raising must be distributed in favor of raising cattle for milk and meat due to higher resource-intensiveness and greater manufacturing lead time in these fields.

3. Limited government expenditure necessitates a reduction of support programs and focus limited resources on financing programs. It is advisable to give priority to programs that create the conditions for businesses to raise funds on the basis of public-private partnership.

4. State support of beef cattle projects on the basis of public-private partnerships should be concentrated on the key directions, such as providing subsidies to increase number of beef cattle, breeding stock for the purchase of specialized and most promising intensive meat breeds, the maintenance of breeding stock in a commodity economy on the system «cow-calf» and for industrial breeding of mares in dairy herds of bulls of meat breeds for high calves for fattening.

ЛІТЕРАТУРА

1. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2011. OECD Countries and Emerging Economies [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oeed/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2011_agr_pol-2011-en>.
2. Стратегія розвитку м'ясного скотарства в Україні у контексті національної продовольчої безпеки / Укр. акад. аграр. наук. Ін-т розведення і генетики тварин; за ред. М.В. Зубця, І.В. Гусева. – К.: Аграрна наука, 2005. – 175 с.
3. Сеперевич Н., Кобута В. Субсидування аграрного сектору в умовах членства України у СОТ: напрями та механізми. – Львів: НВФ «Українські технології», 2009 – 156 с.
4. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2011. OECD Countries and Emerging Economies [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oeed/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2011_agr_pol-2011-en>.
5. India Livestock and Products Annual Report 2011. USDA Global Agricultural Information Network [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://gain.fas.usda.gov/Recent%20GAIN%20Publications/Livestock%20and%20Products%20Annual_New%20Delhi_India_9-13-2011.pdf>.
6. Государственная Программа развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2008-2012 гг. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.agronews.ru/articleview.php?Aid=1581>>
7. Офіційний сайт Міністерства сільського господарства, скотарства, сільського розвитку, рибного господарства та харчування Мексики [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.sagarpa.gob.mx/English/Pages/Objectives.aspx>>.
8. Ukraine – Livestock and Products Annual Report 2011 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.thecattlesite.com/articles/2908/ukraine-livestock-and-products-annual-report-2011>>.
9. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткового відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбикормів. Постанова Кабінету міністрів України від 4 жовтня 2010 р. № 900 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/>>.